

Dyrevernalliansen

Dyrevelferd i norsk svineproduksjon

- problemer og anbefalte tiltak

INNHOOLD

AVGRENSNING OG SENTRALE KILDER	4
KRAV TIL MYNDIGHETENE	5
1. STRUKTUREN I NÆRINGEN	6
2. ØKONOMI OG MARKED	9
3. AVL	11
4. FØDSEL	14
5. KASTRERING	16
6. ROTEMATERIALE OG HALEBITING	18
7. AREALBEHOV - NOK PLESS TIL MOSJON OG Å FUNGERE SAMMEN	20
8. GULV - FOR BEVEGELSE, BEINHELSE OG LIGGEKOMFORT	22
9. FØRING	24
10. DÅRLIG LUFT GIR HELSEPROBLEMER	26
11. MULIG Å LA GRISEN KOMME UTENDØRS	27
KILDER	28
TABELL: SVINEKJØTTMERKER I NORGE - SAMMENLIGNING AV DYREVELFERD	30

FORORD

Griser er aktive og sosiale dyr. Vi vet mye om dem, og adferdsbehovene deres er mulig å oppfylle i menneskelig varetøkt. Samtidig viser denne rapporten at norsk svinenæring sliter med alvorlige dyrevelferdsproblemer.

Det er fullt mulig å drive svineproduksjon samtidig som grisenes adferdsbehov ivaretas langt bedre enn hva som er vanlig i Norge i dag. Noen enkeltstående bønder går foran, og vi viser i merketabellen (se s. 30) forskjellen på dyrevelferd for ulike produsenter. De beste blant disse driver i det små, med semi-naturlige forhold for grisene.

Det er dessverre ikke sannsynlig at alle norske svineprodusenter vil legge om til utedrift nå. Derfor er det viktig å være klar over at også bare mindre endringer vil medføre betydelig velferdsgevinst. Dyrevernalliansen oppfordrer regjeringen og Mattilsynet til å endre forskriften om hold av svin. Ved å heve minimumskravene kan alle norske griser få et bedre liv.

Som vi viser i denne rapporten, har næringens satsing på en mest mulig effektiv gris hatt alvorlige konsekvenser for dyrene. Samtidig bidrar den intensive avlen til overproduksjon, som igjen blir et problem for næringen.

Det er en utbredt myte at regelverk i Norge er betydelig strengere enn EU. For å tydeliggjøre dette, har vi i rapporten kartlagt eventuelle forskjeller i norsk holdforskrift og EUs svinedirektiv.

Ingen dyr bør lide for penger, uvitenhet eller tradisjoner. Dyrevernalliansen hjelper dyrene som trenger det aller mest i intensivt landbruk. Vi arbeider for et landbruk som produserer færre griser til noe høyere pris enn i dag. Forbrukere som spiser kjøtt bør spise svinekjøtt sjeldnere, og heller betale litt mer. Dette vil gavne grisene, bøndene, folkehelsen og miljøet.

Marianne Kulø

Marianne Kulø
sivilagronom
fagleder

AVGRENSNING

Denne rapporten omhandler et utvalg temaer som er viktig for velferden til griser. Flere andre temaer er også relevante, men ikke inkludert her. Dette gjelder blant annet:

- Røkters kompetanse og tidsbruk
- Drikkevann
- Tannfiling
- Brannvern
- Belysning
- Fasefôring
- Transport
- Slakting
- Syke- og velferdsbinger

En del vanlige helseproblemer, for eksempel brokk og parasittangrep, er heller ikke inkludert.

Arbeidet med rapporten ble avsluttet i mai 2017.

Foto: Iselin Linstad Hauge

KRAV TIL MYNDIGHETENE

Dyrevernalliansen mener at velferden for gris bør bedres vesentlig. Mattilsynet og Landbruks- og matdepartementet har ansvar for dyrevelferden i Norge, og bør oppdatere forskrift om hold av svin. Vi krever:

// Sunnere avl

Forskriften må stille spesifikke krav om at valgte raser og hybrider må være i tråd med dyrevelferdsloven. Purka skal ikke være avlet for å få større kullstørrelser enn det hun har biologisk kapasitet for, og hun skal samtidig ha overskudd til å selv kunne ha god helse og livskvalitet.

// Bedre fødebinger

Forskriften må stille krav om at fødebinger skal være store nok til at purka kan gå fritt uten risiko for høy spedgrisdødelighet. Forskriften må forby mulighet til unntaksvis fiksering og det å ha fikseringsmulighet fastmontert i bingen.

// Sikre at lovpålagt avvenningsalder etterleves

Forskriften må forby rutinemessig bruk av melkeerstatning. Det vil bidra til å sikre at spedgrisene får lovpålagt fire ukers samvær med mordyr, og vil samtidig forebygge at det avles for uforsvarlig store kullstørrelser.

// Unngå ammepurker

Forskriften må hindre rutinemessig bruk av ammepurke. Å hindre tendensen til at næringen legger opp til bruk av ammepurke vil bidra til å forebygge at det avles for uforsvarlig store kullstørrelser, i tillegg til at utfordringene med ammepurke unngås.

// Forby kastrering

Forskriften må forby bruk av kirurgisk kastrering. Kastrering kan enkelt erstattes med vaksine mot ranelukt.

// Sikre lovpålagt bruk av rotmateriale

Forskriften må spesifisere et krav om eksakt mengde og sammensetning av rotmateriale. Ny fagkunnskap tyder på at kun én type rotmateriale ikke er nok.

// Grovfôr til alle

Forskriften må sikre at lovpålagt krav om grovfôr etterleves for råner og purker. Å bare tildele halm er ikke tilstrekkelig. Forskriften må også innføre krav om grovfôr til yngre griser.

// Større areal

Forskriften må stille krav til større areal og bedre utforming av dette arealet for alle kategorier griser. Dette vil legge til rette for økt mulighet til å få utløp for aktivitetsbehov, og vil forebygge sosialt stress.

// Liggeunderlag til purker og råner

Forskriften må stille krav om fastmonterte gummi-matter eller velfungerende talle på liggearealet til alle voksne dyr.

// La purkene få spise uforstyrret

Forskriften må stille krav om fangbåser, når purkene går i grupper og blir restriktivt fôret.

// La flere griser få komme ut

Det bør tilrettelegges for at flest mulig griser skal få komme utendørs. Økonomiske støtteordninger, for eksempel frilandstilskudd og tilskudd til bygging av fjøs med luftegård, kan stimulere produsenter til å skaffe seg erfaring og kunnskap om bruk av uteareal. Det bør dessuten forskriftsfestes krav til levemiljø som kan etterleves ved å gi grisen tilgang til et godt utformet uteområde. Slike krav kan omhandle areal, luftkvalitet, belysning og miljøberiking.

1. STRUKTUREN I NÆRINGEN

I Norge foregår nesten all svineproduksjon innendørs. Svinekjøttproduksjonen har økt i løpet av de siste tjue årene, og svin er det kjøttslaget som det produseres mest av målt i tonn.

Næringens størrelse og geografisk utbredelse

Svinekjøtt er det kjøttslaget det produseres mest av i Norge. I 2015 ble det slaktet 1.612.840 gris på norske slakterier [1]. Griseproduksjonen var per 1. januar 2017 fordelt på 2.401 gårder [2].

Den store hoveddelen av produksjonen foregår i sentrale jordbruksområder, og Rogaland er landets ubestridte grisefylke med nesten 29 prosent av produksjonen. Deretter følger Nord-Trøndelag (14,8 prosent) og Hedmark (13,4 prosent). Videre kommer Oppland, Vestfold og Østfold med rundt 7 prosent hver [3].

Strukturrasjonalisering og konsesjonsgrense

Gårdene med griseproduksjon blir stadig færre og større. Siden 1990 har den norske produksjonen av svinekjøtt økt med 75 prosent [4]. Samtidig har antall gårder blitt redusert til under en tredjedel av nivået i 1990 [2].

Den sterke strukturrasjonaliseringstrenden har imidlertid vært begrenset av at griseproduksjonen er konsesjonsregulert. Dette innebærer at produksjon over en viss grense krever særskilt tillatelse (konsesjon). Uten konsesjon kan alle fritt produsere opp til denne grensen. Konsesjonsgrensen for gris er i dag inntil 2.100 omsatte og slaktede slaktegriser per år, eller maksimalt 105 innsatte avlspurker på ethvert tidspunkt.

For nav i purkinger¹ kan det innvilges konsesjon for inntil 450 innsatte avlspurker [5]. Innen svineproduksjon er det økonomiske stordriftsfordeler ved høye besetningsstørrelser, og konsesjonsgrensene er en hovedårsak til at besetningsstørrelsene i Norge er vesentlig lavere enn i land det er naturlig å sammenligne oss med. Konsesjonsreguleringen har som formål å legge til rette for spredning av svineproduksjonen på flere enheter [6].

Driftsform

I Norge foregår nesten all griseproduksjon innendørs, i klimastyrte bygninger. Produksjonen er basert på fôring med kraftfôr², intensive griseraser og tids- og kostnads-effektive driftsmetoder. Produktiviteten er fullt på høyde med det man finner i industriell svineproduksjon i utlandet [7,8,9]. Selv om driftsenhetene i Norge er mindre, er produksjonen altså like intensiv.

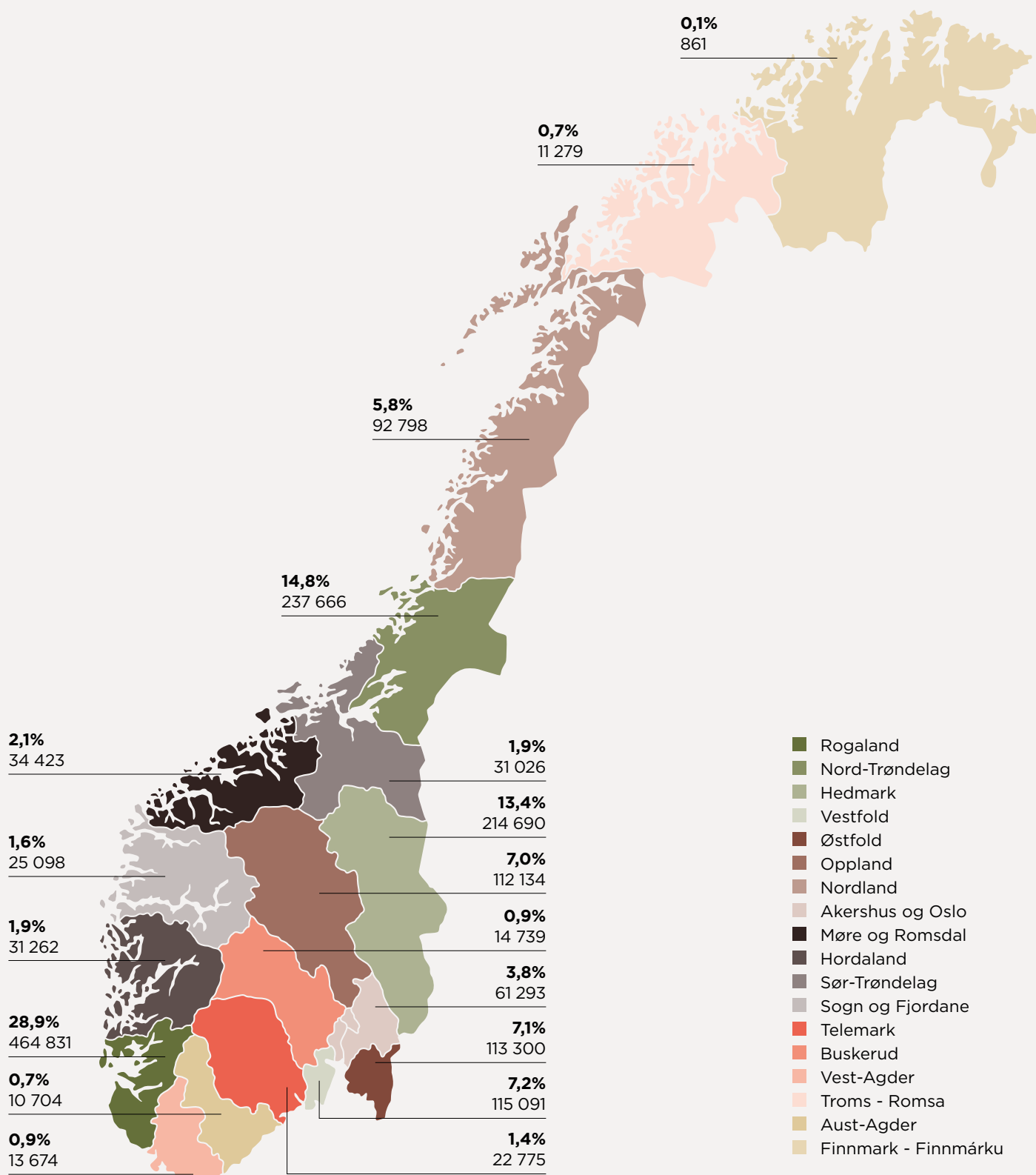
Under 1 prosent av svineproduksjonen i Norge er økologisk (0,2–0,3 prosent) [10]. Det eksisterer ikke tilsvarende tall for frilandsgris og utendørsdrift, men ettersom de fleste frilandsprodusenter også produserer økologisk, kan man med sikkerhet si at også denne andelen er svært lav.

I motsetning til i Norge, er gris på friland svært utbredt i en rekke europeiske land. I Storbritannia, for eksempel, står utegris for omtrent 40 prosent av den totale griseproduksjonen [11].

Fotnoter

- 1 Purkering: Purka transporteres mellom flere gårder, som spesialiserer seg på ulike deler av produksjonen.
- 2 Kraftfôr: Fôr med høy energiverdi, ofte i form av protein. Cirka 40 prosent av kraftfôr brukt til husdyr i Norge blir importert [12]. Motsetningen er grovfôr, som gress og høy.

Næringens størrelse og geografisk utbredelse

Ulike typer besetninger

Den norske griseproduksjonen er sammensatt av flere spesialiserte produksjonsledd i en «avlspyramide». Denne pyramiden har tre nivåer:

1. Foredlingsbesetninger:

Avlsbesetning som produserer råner til Norsvins avlsstasjon og purker for salg til formeringsbesetninger.

2. Formeringsbesetninger:

Produserer hybridpurker, dvs. krysning av flere raser, for salg til bruksbesetningene. Formålet med formeringsbesetningene er å spre avlsfremgangen fra foredlingsnivået til bruksbesetningene.

3. Bruksbesetninger:

Produserer griser for salg til slakteri. Bruksbesetninger utgjør den store hovedandelen av griseproduksjonen, og er igjen inndelt i ulike spesialiseringsnivå:

- Smågrisproduksjon: Innkjøpte purker insemineres og føder frem spedgris som ved 10–11 ukers alder selges videre til slaktegrisprodusent.
- Slaktegrisproduksjon: Innkjøpte smågris føres i 12–13 uker frem til slakt.
- Kombinertbesetninger: Har smågrisproduksjon, men fører frem slaktegrisene selv.
- Purkeringer: Store purkebesetninger (nav) som leier ut høydrektige purker til mindre besetninger (satellitter) som har dem mens de føder og aler opp spedgris. Etter avvenning rundt 33 dager etter fødsel, returneres purkene til navet.

En viktig besetningstype som ikke passer inn i pyramiden som er beskrevet over, er smågrisprodusenter med egenrekruttering av purker. I stedet for å kjøpe inn purker fra formeringsbesetninger, rekrutterer de primært purker fra egen besetning.

Foto: Iselin Linstad Hauge

2. ØKONOMI OG MARKED

Norske svinebønder produserer i all hovedsak for norske forbrukere. Norges rundt 2.400 svinebønder mottar over 700 millioner kroner i direkte subsidier hvert år. I tillegg kommer verdien av tollmuren mot utlandet. Ingen av støtteordningene har dyrevelferd til formål. Den offentlige støtten, prisen som forbrukeren betaler og det styrte markedet er de viktigste faktorene for svinebondens inntjening.

Et lukket marked

Så godt som alt kjøttet som norske svinebønder produserer, blir spist av norske forbrukere. Eksporten har alltid vært lav, og muligheten til å eksportere svinekjøtt for å bli kvitt overproduksjon ("dumping") ble dessuten halvert i 2015 på grunn av innstramminger fra WTO.

Det høye, norske lønnsnivået gjør svinekjøttproduksjonen mer kostbart i Norge enn i utlandet. For å beskytte norske bønder mot konkurranse, har myndighetene lagt høy toll på utenlandsk svinekjøtt. Verdien av importvernet totalt er beregnet til 12 milliarder kroner i 2015 og 9,4 milliarder kroner i gjennomsnitt av de siste ti årene [13].

Verdien av importvernet for svineproduksjonen er beregnet til 1,8 milliarder kroner i 2015 [14].

Det norske markedet for svinekjøtt er altså lukket: Kjøttet som bøndene produserer, må spises opp av norske forbrukere. For svinebøndene er det derfor viktig å produsere så mye som norske forbrukere vil kjøpe, men ikke så mye at det blir overskudd. For å passe på denne balansen er det opprettet et system med markedsregulering. Stortinget har gitt i oppgave til bondesamvirket, i dette tilfellet Nortura, å sørge for at tilbudet samsvarer med etterspørselen.

Svinenæringen er opptatt av å bli mer effektiv for å øke inntjeningen. Avlen har derfor i lang tid hatt som hovedmål å oppnå flere grisunger per kull, og mer effektivt fôrforbruk.³ Økt effektivitet gir mer svinekjøtt på markedet, og målet er derfor at norske forbrukere stadig spiser mer gris. Blir det overskudd på svinekjøtt, må kjøttprisene senkes slik at etterspørselen tar seg opp.

Importvernet, markedsordningen og prisen som forbrukeren betaler er de viktigste faktorene for bondens inntjening, fastslår NIBIO [15].⁴

Utover markedsbetingelsene må svineprodusentene forholde seg til lover og forskrifter som setter grenser for virksomheten. Det mest sentrale er konsesjonsgrensen (se kapittel 1, Strukturen i næringen). I tillegg kommer krav til dyrevelferd, miljø og arbeidsmiljø.

Subsidier til bonde og slakteri

I tillegg til verdien av importvernet, mottar norske svinebønder forskjellige typer offentlig støtte. Støtten gis gjennom jordbruksavtalen som regjeringen fremforhandler med bondeorganisasjonene hver vår. De siste årene har jordbruksavtalen totalt omfattet rundt 14 milliarder kroner i året i overføringer til bøndene [16].

Fotnoter

- ³ Effektivt fôrforbruk: At dyrene spiser mindre uten at det går utover tilveksten, altså at det skal mindre dyrefôr til for hver kilo kjøtt som dyret legger på seg.
- ⁴ Utredningen har i sine beregninger ikke inkludert frakttilskudd kraftfôr, investeringstilskudd og prisutjevningstilskudd gjennom RÅK-ordningen. Utredningen går heller ikke nærmere inn på støtten norsk svineproduksjon har som følge av importvernet med tollsatser på importert svinekjøtt som gjør at en kan ta ut høyere priser innenlands enn på verdensmarkedet (ofte omtalt som skjermingsstøtte).

En utredning av NIBIO [15] slår fast at de viktigste økonomiske støtteordningene for norske svineprodusenter er:⁵

- **Distriktstilskudd:** Svineprodusenter på deler av Sørlandet, Vestlandet og i Nord-Norge kan få utbetalt distriktsstilskudd. Formålet med distriktstilskuddene er å bidra til å opprettholde bosetting og sysselsetting i distriktene. Svineprodusentene får utbetalt 52,1 millioner kroner totalt.
- **Jordbruksfradrag:** Gjennomsnittlig jordbruksfradrag per år for bønder som driver med bare svin er 141.500 kroner, mens gjennomsnittlig jordbruksfradrag for bønder som driver med svin i tillegg til andre produksjoner ligger noe høyere. Totalt for alle svinebønder utgjør dette rundt 335 millioner kroner.⁶
- **Kraftfôrtilskudd:**⁷ En stor andel av kostnadene til svineprodusentene er for kjøp av kraftfôr. Tilskuddet til kraftfôr, i form av prisnedskrivningstilskudd for bruk av norsk korn, var 177 millioner kroner, som tilsvarte om lag 10 prosent av svineprodusentenes samlede utgifter til kraftfôr.
- **Tilskudd til avløser ved ferie og sykdom:** Formålet er å betale for vikar for bonden ved ferie og sykdom. Gjennomsnittlig tilskudd for en bonde som har svin, eller svin i kombinasjon med korn, er 67.000 kroner i året. Totalt for alle svinebønder utgjør dette rundt 158,5 millioner kroner.
- **Husdyrtilskudd:** Formålet er å bidra til å styrke og jevne ut inntektene til foretak med ulike husdyrproduksjoner og etter størrelse på husdyrholdet. Totalt 40 millioner kroner i husdyrtilskudd utbetalt til svinehold.
- **Innfrakttilskudd:** Tilskuddet gis for transport av dyr fra primærprodusent til slakteri, og utbetales til slakterier. Totalt utbetalt innfrakttilskudd for gris var 26,6 millioner kroner i 2015.

Totalt blir Norges rundt 2.400 svinebønder subsidiert av staten med rundt 785 millioner kroner i året. Da er bare de største overføringene tatt med, og støtten som gis i form av importvern er ikke inkludert. Tallet er omtrentlig, fordi støtten varierer litt fra år til år og antall svineprodusenter også varierer noe.

Andre støtteordninger som svinebøndene nyter godt av er frakttilskudd for kraftfôr, investeringstilskudd og prisutjevningstilskudd gjennom RÅK-ordningen. Disse tilskuddene utgjør tilsammen ikke ubetydelige beløp, men er ikke tallfestet spesifikt for svinenæringen:

- **Frakttilskudd til kraftfôr:** Formålet er å utjevne forskjellene mellom gårder som ligger i nærheten av kraftfôrproduksjonen, og gårder som ligger i avsidesliggende områder og derfor har større kostnader til transport av fôr til gården.
- **Investeringstilskudd:** Formålet er å bidra til nye investeringer i landbruksnæringene.
- **RÅK-ordningen:** Formålet med RÅK-ordningen er å kompensere for ulikt prisnivå på jordbruksråvarer i Norge og i utlandet ved å benytte virkemidler som toll og prisnedskrivning. Ordningene skal legge til rette for at næringsmiddelindustrien i Norge kan produsere industrielt bearbejdede jordbruksvarer, basert på norskproduserte jordbruksråvarer.

Ingen eksisterende støtteordninger for dyrevelferd

Det eksisterer ingen støtteordninger som er myntet på å bedre dyrevelferden.

Bondenæringens egen kvalitetsstandard, KSL, – som er basis for "Nyt Norge"-merket – har ingen dyrevelferdskrav utenom minstekravene i regelverket.

Eventuell støtte til dyrevelferdstiltak må inntas under tiltak som egentlig har andre formål, eller gis som særtilskudd over jordbruksforhandlingene. Fordi det ikke eksisterer støtteordninger spesielt for dyrevelferd, står regjeringen og Stortinget uten målrettede økonomiske virkemidler i dyrevelferdspolitikken.

Dyrevernalliansen mener at bønder bør premieres for godt dyrehold. Husdyrtilskuddet bør derfor differensieres også i forhold til dyrevelferd. Regjeringen vil med dette få et nyttig verktøy for å prioritere ønskede dyrevelferdstiltak, og gi incitament til raskere omlegging.

I behandlingen av jordbruksmeldingen gikk Arbeiderpartiet og Senterpartiet inn for å "vurdere om tilskuddsordningene kan utformes til å stimulere til dyrevelferd utover minstekravene [17]."

Fotnoter

- 5 Utredningen har i sine beregninger ikke inkludert frakttilskudd kraftfôr, investeringstilskudd og prisutjevningstilskudd gjennom RÅK-ordningen. Utredningen går heller ikke nærmere inn på støtten norsk svineproduksjon har som følge av importvernet med tollsatser på importert svinekjøtt som gjør at en kan ta ut høyere priser innenlands enn på verdensmarkedet (ofte omtalt som skjermingsstøtte).
- 6 Beregningen er basert på NIBIOs tall på gjennomsnitt per bonde og antall gårder med svinehold i 2016. Det var 2.366 gårder med gris i Norge i 2016 [2].
- 7 Kraftfôr: Fôr med høy energiverdi, ofte i form av protein. Cirka 40 prosent av kraftfôr brukt til husdyr i Norge blir importert [12]. Motsetningen er grovfôr, som gras og høy.

3. AVL

Tamgrisens adferdsbehov og evner er svært lik villsvinets. Den intensive avlen innebærer imidlertid at grisen nå er arvelig disponert for å i stor grad bruke kroppens ressurser til effektiv kjøttproduksjon, på bekostning av trivsel og helse. Tilvekst og størrelse har økt betydelig. Dagens "superpurke" kan dessuten bli drektig året rundt med store kull, sammenlignet med villsvinpurka som kun får ett – eller høyst to – små kull årlig.

REGELVERK

Verken EUs svinedirektiv eller norsk forskrift for hold av svin inneholder spesifikke bestemmelser om raser, avl eller bruk av avlsrånere og avlspurker. EU-direktivet om produksjonsdyr forbyr imidlertid avlspraksis som fører til dyrelidelser, og den norske dyrevelferdslovens § 25 stiller tilsvarende krav om avl for robuste dyr som ikke er arvelig belastet med mentale eller fysiske problemer.

Raser

Rasene i norsk svineavl er blant de mest brukte i konvensjonell svineproduksjon internasjonalt. Disse rasene er blant de mest høytytende og mest effektive i verden. Ifølge Norsvin, kan ingen andre land måle seg med den norske grisens effektivitet. Den vokser raskest og spiser minst, og de norske purkene produserer mest melk [18].

Den norske avlen er spesialisert i morraser – Norsk landsvin (L) og Yorkshire (Z) – og farrasene Duroc (D) og Hampshire (H). Disse renrasede mor- og far-rasene brukes i krysningsavl for å produsere torase hybridpurker og trerase hybridslaktegriser:

- **TN70:** også kalt LZ- purke, som er en kryssning mellom Landsvin og en Yorkshire-linje.
- **Edelgris/Noroc (LZDD):** Trerase-slaktegris produsert ved å inseminere en hybridpurke med semin fra duroc.
- **Norham (LZHH):** Trerase-slaktegris produsert ved å inseminere en hybridpurke med semin fra Hampshire.

Fellesnevneren i avlsarbeidet er at grisen skal gi høyere ytelse og effektivitet: økt tilvekst, fôrutnytting, slakteprosent, kullstørrelse og slaktekvalitet. For ensidig avl på produksjonsegenskaper har imidlertid medført store velferdsproblemer.

Avlsmål

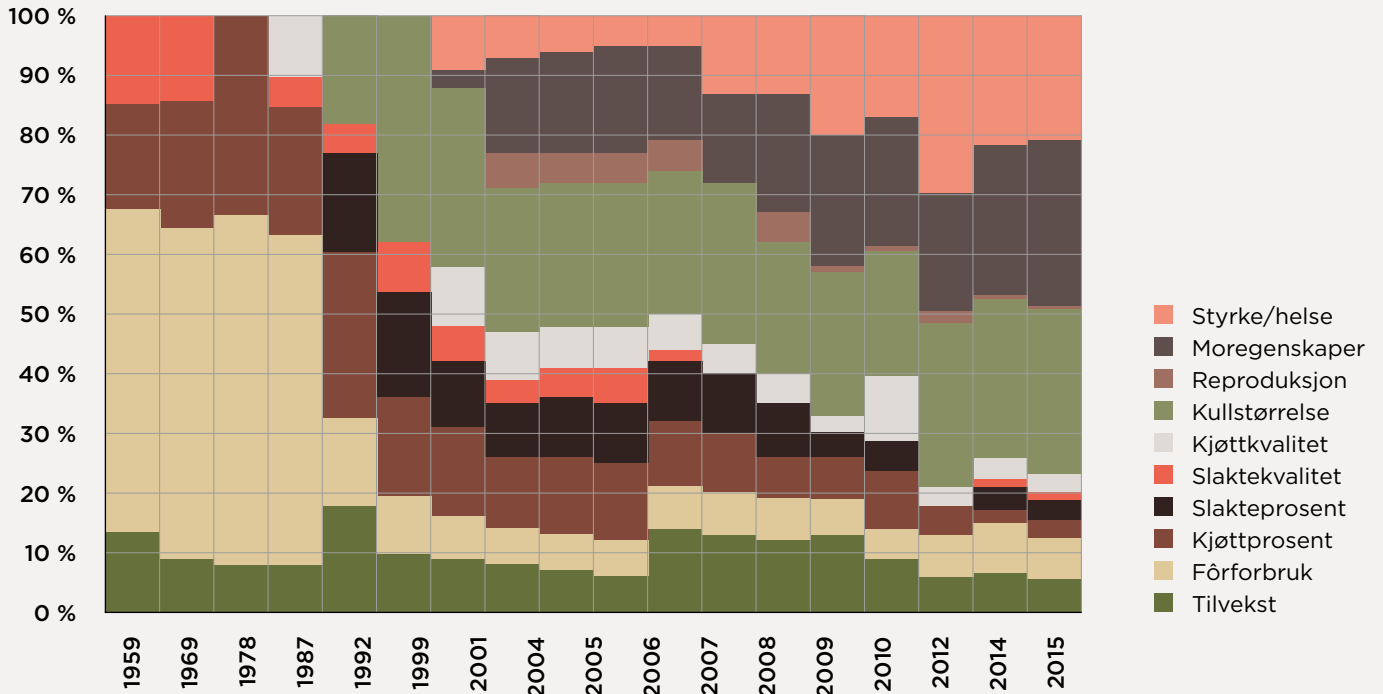
Avlsarbeid på gris utføres på grunnlag av definerte avlsmål. Avlsmål prioriteres ulikt ved at de gis en prosentvis vektning. Vektingen gis også en økonomisk verdi. Figur 1 viser utviklingen i prioritering av hovedkategorier av avlsmål på norsk landsvin fra 1959 til 2015 [35].

Næringens Ingris-statistikk viser følgende utvikling fra 1997 til 2016 [20]:

- **Antall levendefødte spedgris** per kull har økt fra 11,4 til 13,6 (19,3 prosent økning)
- **Daglig tilvekst hos smågris** har økt fra 409 til 579 gram (41,6 prosent økning)
- **Daglig tilvekst hos slaktegris** har økt fra 877 til 996 gram (13,6 prosent økning).

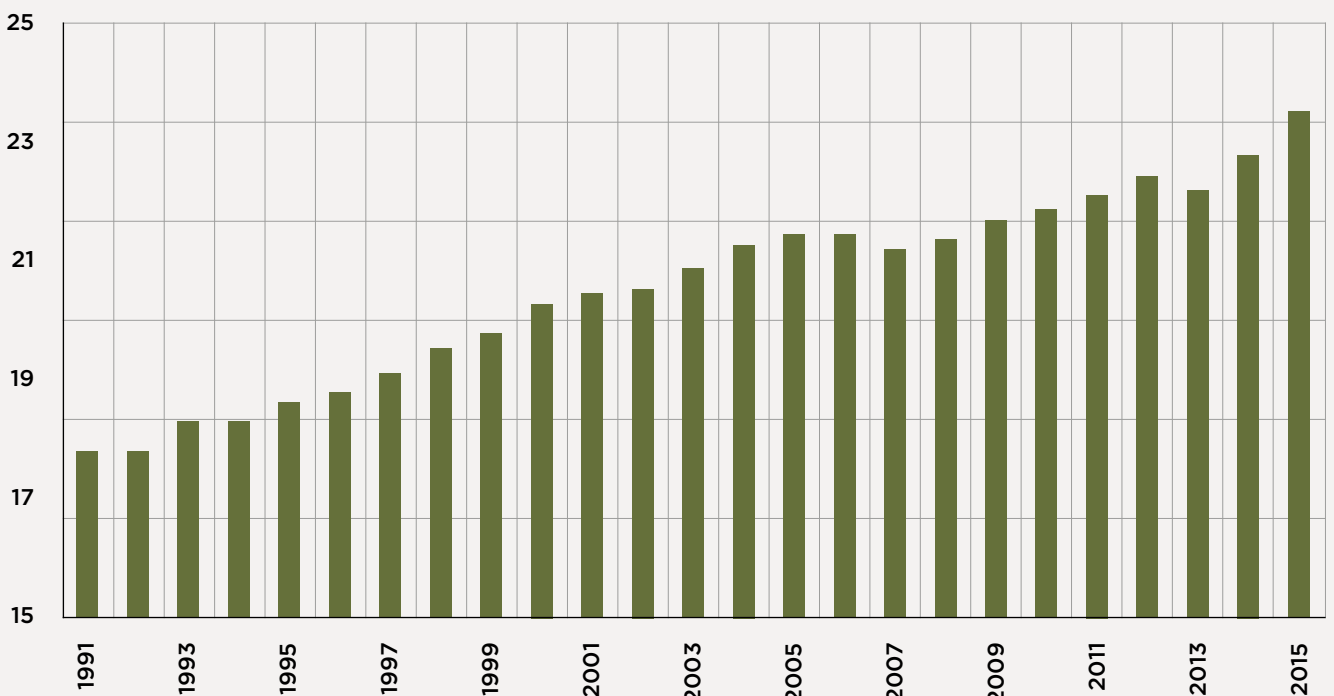
Avlsmålene er i all hovedsak økonomisk motivert. I hvilken grad avlsmålene likevel kan fremme dyrevelferd er en sammensatt problemstilling. For eksempel medfører ensidig avl for økte kullstørrelser at en stor andel spedgriser dør og at purkene er for svake til å takle mange nye drektighetsperioder, fødsler og dieperioder [21]. Gjennomsnittlig levetid på purker i dag er veldig kort: De må i snitt slaktes etter kun 2,7 kull [22]. At det dermed avles for såkalt "bedre moregenskaper" (primært lavere spedgrisdødelighet og høyere speneantall) og mer robuste purker (primært bein-helse og hold) gjør det mulig å begrense disse negative produksjonsfaktorene, slik at kullstørrelsen kan fortsette å øke og purkene kan holdes produktive lengre.

Avlsmål for landsvin

Figur 1: Avlsmålet for landsvin fra 1959 til 2015. Frem til 1990 var avlen primært rettet mot å intensivere svineproduksjonen. Illustrasjon er fra Norsvin. [35]

Avvent smågris per årspurke

Figur 2: Antall avvent smågris per årspurke 1990-2015. Tall er fra Ingris og illustrasjon er fra Norsvin [35].

Avlsmålet for å redusere risikoen for bogsår⁸ kan sies å være et heldig unntak fra den økonomisk motiverte trenden som preger avlsarbeidet. Å avle for færre liggesår er primært dyrevelferdsmotivert. Det omhandler imidlertid i praksis å redusere lidelser som i stor grad er forårsaket av den intensive avlen, og vektet svært lavt – kun 0,42 prosent av den totale avlsverdien for landsvin og enda mindre hvis man tar høyde for at det ikke er et avlsmål for Yorkshire [19].

Bogsår. Faksimiler fra Mattilsynets tilsynsrapport [34].

Kropp og beinhelse

Den intensive avlen har ført til redusert beinhelse, dårligere bevegelsesapparat og økning i hjerte- og karlidelser. Grisen har blitt mindre robust til å takle fysiske og mentale stresspåkjenninger.

De siste 40 årene har systematisk avl for magrere dyr redusert fettmengden med nesten syv kilo [23,24]. Generelt har raser med magert kjøtt større tendens til halebiting [25]. Avl for mindre spekklag har ført til økning i bogsår [26]. Avl for endret kroppsform og økt vekst har resultert i lidelser relatert til hjerte- og karsystem, beinkvalitet og bevegelsesevne [25,27]. Når spekklaget minker, kjøttprosenten⁹ og vekstraten øker, har dyrene blitt svakere og fått mer strukturelle problemer [28]. Norsvins målsetning er en vekstrate på 1000 gram per dag i slaktegrisperioden innen 2018 [29].

12,7 prosent av grisungene dør før avvenning.

Kullstørrelse

Fra 1990 og frem til 2016 har antall avvente grisunger per årspurke økt fra 17,9 til 25,9 [22,26]. Norsvins avlsmål er 28 avvente grisunger i løpet av 2018 [29].

Dagens avl, med gjennomsnitt 13,6 levendefødte og 1,1 dødfødte grisunger per kull i 2016, fører til at enkelte purker får opp i mot 20–26 unger i kullstørrelse. Hele 12,7 prosent omkom fra fødsel til avvenning i 2016 [22]. Næringsorganisasjonene mener de har ei "superpurke" [30,31]. For purka innebærer slik avl imidlertid store påkjenninger psykisk og fysisk [32].

Norsk svinenæring har som mål at grisene på det meste skal vokse én kilo om dagen.

EFSA anbefaler at avlsmål ikke overgår et gjennomsnitt på 12 stykker levendefødte i kullet [33]. Når antall levendefødte er større enn 11–12 stykker, øker risikoen for dødsfall betydelig.

Fotnoter

8 Bogsår: Liggesår.

9 Kjøttprosent: Dyrekroppens andel kjøtt.

4. FØDSEL

I norsk svineproduksjon føder purkene nå mer enn to ganger i året, og hver drektighet varer i rundt 115 dager. For purka er det en stor fysiologisk belastning å stadig bære fram så mange fostre, spesielt siden de lever i et restriktivt miljø og gjerne ikke får nok fôr til å spise seg mette eller får tilfredsstilt eteadferd. Vanlige produksjonslidelser er dårlig beinhold, liggesår og magesår.

REGELVERK

Norsk forskrift for hold av svin stiller krav om at purka skal gå løs i fødebingen. Såkalt "fiksering" er imidlertid tillatt for spesielt urolige purker fra fødsel og opptil sju dager etterpå. Dette i motsetning til EUs svinedirektiv, som tillater å fikse purka rutinemessig i hele perioden hun er i fødebingen, fra en uke før forventet fødselstidspunkt. Dessuten kan hun fikses opptil fire uker etter inseminering.

Norsk forskrift stiller krav om avvenning tidligst ved fire ukers alder. EUs svinedirektiv stiller i utgangspunktet samme krav, men tillater avvenning ned i tre ukers alder hvis det tas særskilte hensyn til spedgrisenes levemiljø.

Påbudt med løsdrift og redemateriale

Purka er i fødebingen fra noen dager før fødsel til grisene avvennes ved 4–5 ukers alder. Normalt skal purkene gå løse hele denne perioden, ifølge forskrift om hold av svin.

De siste timene før fødsel har purka et sterkt basalbehov for redebygging. Det er påbudt å dele ut redemateriale. Imidlertid tyder en kartlegging på at det ikke gjøres i tilstrekkelig grad på norske gårder [37]. Halm og torv fungerer best som redemateriale, når målet er å forebygge at spedgriser dør [38]. Spesielt i disse siste timene før fødsel bør fiksering unngås. For fikserte purker er det umulig å snu seg eller bygge rede. Spedgrisene kan die henne gjennom sprinklene, men ellers forhindres hun fra å ha særlig aktiv kontakt med dem. Det finnes ingen oversikt

over i hvor stor grad fiksering – altså å stenge purka inne i en trang metallramme – fortsatt skjer på norske gårder, og om fikseringsforbudet før fødsel overholdes. Det tillates å ha fikseringsutstyr fastmontert i bingene, klart til bruk. Fiksering er arbeidsbesparende og mindre arealkrevende.

Det kan gå fint å ha purka løs hele perioden, men da bør fødebingen være større og bredere enn forskriftens minimumskrav, og purka må få tilstrekkelig rede- og rote-materiale [39,40]. Forskriften stiller krav om minst 6 m² og minst 1,8 meter bred fødebinge. Ifølge en utredning fra 2008 er det ingen i Norge som lenger bygger så små binger som forskriftens minstekrav tilsier. Det vanligste ved nybygging har vært rundt 8 m² [41].

Kullstørrelse

Ifølge Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) har purker biologisk kapasitet til å sikre overlevelsen til kullstørrelser på maksimalt 10–12 spedgriser. Alt overstigende er avhengig av tilstedeværende og kompetent røkter, for å unngå at spedgriser dør [42,43]. Norge er blant landene på verdenstoppen i kullstørrelse, og den øker stadig. Dagens store kullstørrelse innebærer at den enkelte spedgrisen veier lite, og endel spedgriser har svært lave fødselsvekter. De minste spedgrisene har gjerne vanskeligst for å sikre seg tilgang til råmelk. Sultne og underernærte spedgriser fryser lettere i hjel, og har større risiko for å bli ligget i hjel av purka [43,44]. Ifølge Norsvin kan fødselsvekten variere fra 0,5 til 4 kilo. Når vekten er under 0,7 kilo, er risikoen for dødsfall såpass stor at Norsvin anbefaler at spedgrisen avlives med en gang [43].

Det er vanlig å utjevne kullstørrelser ved å flytte fremmede spedgriser fra store kull til purker med mindre kull [37]. Slik utjevning gir uro i spedgriskolken, medfører risiko

Foto: Iselin Linstad Hauge

for smitteoverføring, og kan føre til mindre råmelkinntak [45]. Når spedgrisene ikke får tilstrekkelig råmelk, svekkes immunforsvaret og omfanget av leddbetennelser øker. Det innebærer økt bruk av antibiotikabehandling [45,46].

Det ser ut til å være en tendens at stadig større kullstørrelser fører til at spedgrisene i mindre grad får være med moren sin hele den lovpålagte fireukersperioden. Fôring med melkeerstatning – som innebærer at en del av spedgrisene etter hvert samles i egen bingje og kun får drikke av automat – anbefales av rådgivere fra for eksempel Felleskjøpet og Nortura, og er trolig blitt stadig mer vanlig etter hvert som kullstørrelsen øker [47,48,49,50]. Det innebærer mindre morsomsorg og kan ifølge Veterinærinstituttet dermed være problematisk. Slik praksis kan også sies å være i strid med kravet om minimum 4 ukers avvenningsalder fra mor [51]. Enkelte gårder har nå også begynt å rutinemessig ta i bruk ”ammepurker” – som innebærer at purker rett etter å ha vært gjennom diing av eget kull må gjennomføre ny diingsperiode som fosterermødre [48,51].

Avvenning

I intensiv produksjon skilles spedgrisene tidlig fra moren, for at purka skal rekke å produsere flest mulig kull på kortest mulig tid. Grisungen er biologisk tilpasset til å gradvis skilles fra moren. Avvenningen starter så smått fra rundt 4 ukers alder og avsluttes ved 17 ukers alder [51].

Det er positivt å få være lengre sammen med mor enn minstekravet på 4 uker, da dette fremmer trygghet og forebygger mobbing og sykdom. Spedgriser er helsemessig markant bedre rustet til å skilles fra mor ved nærmere 6 ukers alder enn tidligere i livet, og adskillelsen bør skje gradvis [33,43]. I Ingris-databasen, der 67,2 prosent av landets avlspurker er registrert, er gjennomsnittlig avvenningsalder i 2016 oppgitt å være 4 uker og 5,1 dager [22]. Etter avvenning er purka sliten og har brukt opp kroppsreservene etter å ha ammet det store kullet. I denne sårbare fasen må hun uunngåelig blandes sammen med andre purker i grupper.

Les mer om dette temaet i kapittel 7.

5. KASTRERING

Kastrering er et kirurgisk inngrep der testiklene fjernes. I Norge utføres inngrepet rutinemessig på 94 prosent av alle hanngriser, når de kun er få dager gamle.

REGELVERK

Norsk forskrift for hold av svin og EUs svinedirektiv tillater rutinemessig kastrering. I Norge er det påbudt med lokalbedøvelse og smertestillende, mens et slikt påbud i EUs svinedirektiv kun inntreffer for dyr eldre enn sju dager.

Den norske dyrevelferdslovens § 9 slår fast at smertefulle inngrep i utgangspunktet kun skal gjøres når det er til dyrets beste, men gir unntak for kastrering.

Kastreringen utføres fordi det forhindrer at kjøttet får uønsket rånelukt, som 46 prosent av norske kvinner og 29 prosent av norske menn evner å kjenne når slikt kjøtt varmes opp [52]. Det er kun en mindre andel, ifølge Animalia rundt 12 prosent, av hanngrisene som utvikler slik lukt. Fordi det er ikke lar seg gjøre å påvise hvilke griser problemet gjelder, kastreres alle rutinemessig [53].

En kastrert spedgris har smerter i flere dager, og har åpne operasjonssår. De spiser mindre og får svekket immunforsvar. Infeksjoner oppstår lett, fordi fjøsmiljøet har høyt smittepress. Det øker behovet for antibiotika, og gir økt dødelighet [52,54].

Etter kastrering slippes grisungen i bingen med åpne sår, noe som kan medføre infeksjoner. Foto: Karen Frivik

Pungen snittes opp,...
Foto: Karen Frivik

... testikkelene trekkes ut og sædstrengen kuttet over.
Foto: Karen Frivik

I Norge utføres inngrepet av veterinær, med lokalbedøvelse og litt smertestillende. Dette er ikke tilstrekkelig lindring – tilsvarende inngrep på for eksempel hund gjøres under narkose og har flere dagers smertebehandling [55].

En oversikt fra 2016 viser at kastrering er svært uvanlig i Storbritannia og Spania, der grisen i stedet oppales ukastret ("intakt") [56]. Kastrering er også uvanlig i Irland, Portugal og Hellas [57]. Andre land der en betydelig andel av nasjonal svineproduksjon skjer uten kastrering, er Belgia, Frankrike og Tyskland [56]. Det er vedtatt en EU-deklarasjon om å anvende smertestillende/bedøvelse og at kirurgisk kastrering skal opphøre innen 2018. Deklarasjonen har stor oppslutning blant bondeorganisasjonene og i kjøttneringen, matbransjen og fagmiljø. Den er imidlertid ikke juridisk bindende. Vaksinen Improvac blir av Europakommisjonen anerkjent som en god løsning for å få avviklet kastreringspraksisen. Spesielt Tyskland, Nederland og Belgia har gjort en stor innsats for å etterleve deklarasjonen [57]. I Norge ble det i 2016 fortsatt utført kastrering på 94 prosent av hanngrisene [58].

Alternativet til kastrering

Vaksinen Improvac aktiverer immunforsvaret. Vaksinen inneholder ingen hormoner. Den har en midlertidig, reversibel effekt på kroppens egen hormonproduksjon, slik at kjønnsmodningen stopper opp. Vaksinen er i utgangspunktet like effektiv som kastrering.

Ved bruk av vaksinen unngås risikoen for rånelukt hos kryptorkide (testiklene ikke falt ned i pungen) og tvekjønnede, som utgjør 0,2–0,6 prosent. Dette er dyr som det per i dag er et problem å identifisere på slaktelinja [53]. Hvis griser er (subklinisk) syke når de vaksineres, er det økt risiko for at vaksinen ikke har tilstrekkelig effekt. Andelen slike tilfeller anslås å være 1–3 prosent. Det kan da være behov for en tredje dose av vaksinen [56]. Sammenlignet med kastrede griser, innebærer vaksinen bedre grisehelse og lavere dødelighet [52,54].

Svenske bønder kan søke om økonomisk støtte, såkalt "pung-peng", for å få dekket kostnadene involvert med å bruke vaksinen [59]. Noen tilsvarende ordning finnes ikke i Norge.

6. ROTEMATERIALE OG HALEBITING

Griser har et sterkt behov for å tilbringe mesteparten av dagen med å utforske og rote med trynet. Halebiting er en utfordring i norsk svineproduksjon. Slike adferdsforstyrrelser er uttrykk for frustrasjon, som ikke forekommer hos gris når de har et godt og rikt levemiljø. Hovedårsaken til halebiting er at grisene er understimulerte og ikke får utløp for utforskningsbehov.

REGELVERK

Norsk forskrift for hold av svin stiller et generelt krav om rotemateriale: Alle griser skal til enhver tid ha tilgang på tilstrekkelig mengde rotemateriale som de kan undersøke, rote i og sysselsette seg med. Det er også krav om å bygge fjøset slik at det er mulig å tildele tilstrekkelig rotemateriale.

EUs svinedirektiv stiller i utgangspunktet tilsvarende rotematerialekrav som norsk forskrift, men tillater unntak hvis spaltegulvet vanskeliggjør etterlevelse. Direktivet tillater at halene kuperes for å unngå halebiting, når andre tiltak først er prøvd.

Ifølge Animalia påvises typisk halebiting hos rundt 2 prosent av alle slaktede norske griser [60]. Statistikk fra landets slakterier tyder imidlertid på at andelen er større. For eksempel var det i perioden januar til juli 2016 registrert 5,2 prosent med "kort hale/avhelet hale" og 2,7 prosent med "åpent halesår" [61]. Halebiting hos enkeltgriser er et viktig symptom på at levemiljøet ikke fungerer – ikke bare for halebiterne, men for alle grisene i bingen.

Halebiting er svært smertefullt. Siden skadde haler er inngangsport for bakterier, øker frekvensen av infeksjoner og behovet for antibiotika. Halebiting oppstår ofte mot slutten av smågrisperioden, når dyretettheten er som høyest, og hos slaktegrisene når det er mangel på sysselsetting og mistrivsel i bingen [62].

Blant norske griser har to prosent eller mer skader på halen. "Halebiting" skyldes dårlig miljø blant dyrene, og halen på utsatte dyr kan bli bitt til blods og gnaget av helt til roten.

To prosent eller mer av norske griser har skader på halen etter halebiting.

Rotemateriale

For å unngå halebiting, slåssing og annen skadelig adferd, tildeles grisene såkalt "rotemateriale", i form av for eksempel halm, grovfôr eller papir. For å få tilfredsstillt sitt rote- og utforskningsbehov, er det behov for hyppig og variert tildeling av slikt materiale [62,63]. Ifølge Mattilsynet skal rotemateriale tilfredsstillende behovet for naturlig fødesøk. Det er derfor viktig at det er av et deformerbart materiale, som både bør kunne tygges på og gjerne kunne spises [64].

Alvorlig tilfelle av halebiting. Faksimilie fra Mattilsynet.

Til tross for forskriftskrav om tilstrekkelig tildeling, er det et betydelig problem på norske gårder at tildelingen ikke dekker grisenes behov. Variasjonen er stor mellom gårdene – i de verste tilfellene får grisene ikke engang tildelt nok flis. Da Mattilsynet i 2015 gjennomførte forhåndsvarslede tilsynsbesøk for å kontrollere blant annet rotmaterialebruk, var konklusjonen at alt for mange gårder tildeler for lite [65]. En hovedårsak til utilstrekkelig tildeling, er bingenes spaltegulv. Innredningene er ofte utviklet av utenlandske firmaer, og er dermed ikke alltid tilpasset norske krav [65,66]. Mattilsynet er tydelige på at ”bransjen må finne praktiske løsninger på gjødselhåndtering slik at flere kan etterleve kravet om rotmateriale i grisebingene” [65].

På endel gårder forsøkes det å kompensere for manglende rotmateriale ved å i stedet tildele ”leker” som for eksempel kjetting eller bildekk. Disse er verken tyggbare eller mulige for grisen å endre form på, og tilfredsstillende derfor ikke grisens naturlige utforskningsbehov. Dyrevelferdsmessig kan manglende rotmateriale dermed ikke kompenseres med at bingen innredes med slike leker [64,67].

Det er lite sysselsetting for grisene i bingen. I et forsøk på å forebygge at grisene begynner å halebite hverandre henges det opp biteaktiviteter, som for eksempel taustykker.

Foto: Ihne Pedersen

De norske forskriftskravene tillater at grisene holdes i små, nakne binger. Foto: Ihne Pedersen

Taperne i gruppa søker gjerne tilflukt i fangbåsene. Foto: Ihne Pedersen.

Det er vanlig at aggressive sammenstøt og slåssing oppstår når fremmede purker blandes sammen i gruppebingene. Foto: Ihne Pedersen.

7. AREALBEHOV – NOK Plass TIL MOSJON OG Å Fungere SAMMEN

Griser har behov for plass til å kunne leke og utfolde seg, skille hvileplass fra avføringsplass, få tilstrekkelig mosjon og å unngå sosialt stress. I svineproduksjonen holdes grisene likevel på et svært begrenset areal. For liten plass fører til frustrasjon, urenlige levemiljø og til at grisene plager hverandre mer. Sammenblanding med fremmede griser fører dessuten til mer uro, spesielt når plassen er for begrenset til å kunne trekke seg unna og unngå konfrontasjon.

REGELVERK

Norsk forskrift for hold av svin stiller i stor grad – med ubetydelige forskjeller – samme arealkrav som EUs svinedirektiv når grisene går sammen i grupper.

Avlspurka utenom fødebingen

Etter at purka er ferdig med å amme spedgrisene i fødebingen, er hun sliten og har brukt opp kroppsreserverne på å produsere nok melk. En del har magesår eller liggesår. Etter avvenning kommer purka på nytt i brunst etter få dager, og har da spesielt stort aktivitetsbehov. I denne sårbare fasen innebærer hold av avlspurker at de uunngåelig må blandes sammen i gruppebinge. Denne sammenblandingen på svært begrenset areal er en hovedårsak til skader og stress [33,68]. Forskriftskravet er kun 2,25 m² fritt areal per purke, i grupper på 6–39 stykker. Aggressive sammenstøt, mobbing og slåssing kan lett oppstå. Hvis slike binger har betonggulv, øker risikoen for beinlidelser.

Purkene får ikke tildelt nok fôr til å spise seg mette – såkalt ”restriktiv fôring”. I fjøs der arealet er knapt, typisk i ombygde gamle fjøs, og bingen er innredet med fangbåser (ment for at purka skal kunne spise fôr uforstyrret) er det en tendens til at taperne i gruppa gjerne søker tilflukt der. Å bruke fangbåsene som tilfluktsted innebærer et mer passivt liv, og er ikke en god velferdsløsning.

Smågris og slaktegris

Det er økende arealkrav per gris jo mer den veier. Kravet starter på 0,15 m² når grisen veier opptil 10 kilo. Maksimalt krav er 1,0 m² når grisen veier mer enn 110 kilo. Det lille arealet er en viktig årsak til at grisene ikke får tilstrekkelig mosjon, utløp for utforskningsbehov eller mulighet til naturlig sosial adferd. Det er påvist betydelig mindre halebiting jo mer plassen øker per gris opp til 1,5 m² per slaktegris [69]. En annen bidragende vanlig årsak til halebiting, er for lite plass per slaktegris langs fôrtroa [62].

Voksne råner

Gårdens voksne råner er normalt i en binge helt alene. Rånene holdes vanligvis kun for brunststimulering eller brunstkontroll, siden inseminering er blitt vanlig. De tilbringer flere år i en ensformig binge på 6–10 m². Bingen gir minimal mulighet til mosjon og utløp for aktivitetsbehov [33]. Denne praksisen tillates, til tross for norsk forskrifts generelle krav om at levemiljøet til griser skal legges til rette for god helse og ta hensyn til naturlige behov.

8. GULV - FOR BEVEGELSE, BEINHELSE OG LIGGEKOMFORT

I intensiv svineproduksjon er det vanlig med betonggulv, fordi det er slitesterkt og lett å holde rent. Det kan imidlertid bidra til beinproblemer og liggesår. Det er vanlig at deler av gulvet har spalter eller mindre drenerende åpninger, slik at avføringen faller ned i utgjødslingsystem under bingen. Det er arbeidsbesparende, men er også hovedårsak til at mange gårder ikke etterlever forskriftskravet om å tildele nok strø og rotemateriale i bingen.

Godt utformet gulv er viktig for bevegelse og beinhelse. Grisenes klauver er biologisk tilpasset mykt og variert underlag i naturen. I norsk svinenæring er klauvlidelser et underdiagnostisert problem og halthet er vanlig for purkene [70].

For purker i løsdrift er bingene med bare betonggulv et stort problem, fordi det kan bidra til beinlidelser og halthet [70]. Slike lidelser er blant de viktigste årsakene til at purker sendes til slakt [22]. Gummibelegg på gulvet kan trolig være en forbedring [71]. Det beste er gjerne en bing med dypstrø/talle, der en mindre andel av underlaget er betonggulv slik at klauvene slipes og forvokste klauver dermed forebygges [70].

Også i fødebingen er betonggulv ugunstig for både purke og spedgriser. Mer komfortabelt underlag kan forebygge liggesår hos purka, som ligger mye i tiden rundt fødselen og i dietiden. Liggesår er utbredt og et alvorlig dyrevelferdsproblem for norske purker [72,73]. En nasjonal kartlegging på norske slakterier i 2013 påviste liggesår hos 21,9 prosent av purkene [74]. Sårene oppstår mot slutten av dieperioden [73]. Svinenæringens fagfolk anbefaler at det brukes slitesterke gummimatter som liggeunderlag - et tynt lag sagflis er ikke tilstrekkelig. Talle eller dypstrø er også velegnet [72,75].

Spedgrisenes klauver er svært myke og utsatt for slitasjeskader de første dagene. Dette sammenfaller med perioden hvor ungene må kjempe for å "erobre" en spene, og spoling mot betonggulv kan føre til skader både på hud og klauver [75].

I 2016 utgjorde leddsykdommer hele 28,3 prosent av alle registrerte sykdomsbehandlinger i næringens ingristatistikk, og leddsykdommer hos spedgris utgjorde størstedelen av disse [22].

Over 21 prosent av norske purker har liggesår på grunn av hardt underlag.

Det beste underlaget i fjøs er en velfungerende talle.
Foto: Ihne Pedersen

Gummimatte kan forebygge liggesår for purka.
Foto: Ihne Pedersen.

I fangbåsene får purkene spise uforstyrret.
Foto: Ihne Pedersen

Grisene får stort sett bare tildelt fiberløst kraftfôr.
Foto: Ihne Pedersen

Daglig tildeling av grovfôr vil forebygge helse- og adferdsproblemer.
Foto: Ihne Pedersen

9. FØRING

Gris har behov for fiber i kosten for å ha god helse og for å få utløp for tyggebehov, men i svineproduksjonen får de likevel hovedsakelig kun tildelt kraftfôr. Purkene får ikke nok fôr til å spise seg mette, fordi det kan gå ut over produksjonseffektiviteten.

REGELVERK

EUs svinedirektiv og norsk forskrift stiller krav om at purker og voksne råner skal ha tilgang på "fiberrikt fôr" men i regelverkene defineres halm som å kunne oppfylle dette kravet. Dette til tross for at halm ikke har næringsverdi, og dermed ikke kan tilfredsstille spiseadferd.

Grisen er adferdsmessig og helsemessig biologisk tilpasset til å ete fiberrikt mat og tilbringe store deler av dagen på å lete etter, undersøke, tygge og spise denne maten. Fiber beskytter mot magesår fordi det øker det beskyttende slimlaget i magen og tarmene, og bidrar til mindre flytende magevolum.

Tilstrekkelig tildeling av fiberrikt fôr – såkalt grovfôr – vil forhindre sultfølelse, forebygge magesår og gi bedre utløp for adferdsbehov relatert til spising [76]. Tildeling av grovfôr vil også minske risikoen for at purkene får liggesår i dieperioden [77]. Tildeling av grovfôr vil forebygge aggressivitet og sosialt stress, spesielt hos drektige purker fordi de ikke tildeles nok kraftfôr til å spise seg mette. Å supplere kraftfôret med daglig tildeling av grovfôr demper sultfølelsen og er derfor velferdsmessig svært viktig. Eksempel på grovfôr er høy, surfôr og rotgrønnsaker.

I konvensjonell svineproduksjon får grisene imidlertid i stor grad kun tildelt fiberløst kraftfôr, som går svært raskt å spise og gir helseproblemer. Magesår er et vanlig problem. Alvorlige magesår er trolig smertefulle, og reduserer matlyst. Magesår hos gris kan oppstå i løpet av få timer [78].

En norsk spørreundersøkelse utført på 52 gårder i 2013, avdekket stor variasjon i påstått etterlevelse av det lovpålagte kravet om å gi purkene grovfôr. 9,6 prosent av gårdene

oppga at det ikke ble gitt grovfôr til drektige purker og hele 28,8 prosent oppga at det ikke ble gitt grovfôr til purkene i fødebingen (i studien var halm inkludert i definisjonen av grovfôr) [37]. Hvorvidt disse tallene gjenspeiler nasjonal praksis er uvisst. En norsk kartlegging utført i 2011 påviste alvorlig grad av magesår hos 26 prosent av purkene [79].

Kraftfôrets kvalitet påvirker magesårforekomst. En studie har påvist at selv om pellets gir bedre tilvekst og fôrutnyttelse sammenlignet med grovmalt melfôr, innebærer slik form på fôret at betydelig flere av slaktegrisene får magesår [80].

Også slaktegriser – som i motsetning til drektige purker får tildelt ubegrenset kraftfôrmengde – vil få betydelig bedre velferd ved tildeling av grovfôr. Ifølge Animalia, vil tildeling av grovfôr til slaktegris muliggjøre utløp for spiseadferd og det vil forebygge magesår [76]. I danske undersøkelser har det blitt påvist alvorlig magesår hos 30 prosent av slaktegrisene [81].

Årsakene til at drektige purker ikke får tildelt nok kraftfôr til å spise seg mett, er fordi det lønner seg økonomisk og for at hun ikke skal legge for mye på seg eller ha for høy tilvekst. Sultne purker er mer aggressive og rastløse. Derfor bør føringen være utformet slik at alle purkene uforstyrret kan spise samtidig [68].

Vanlig praksis er at drektige purker får tildelt sin begrensede fôrrasjon samtidig. Dette er i tråd med purkenes adferdsbehov, siden grisen har et medfødt artstypisk behov for å utføre samme aktivitet som resten av flokken. Når purkene får utdelt fôret samtidig, bør hver fôringsplass være skjermet (såkalte "fangbåser"). Det vil legge bedre til rette for at hver purke vil kunne spise i fred, og slippe å bli jaget vekk eller bli frastjålet fôr. En del norske fjøs har slike fangbåser, men langt fra alle. Noen fjøs har et utførings-system der flere purker deler på tilgangen til et fåtalls elektroniske fôrautomater. Ved bruk av slik automat er det viktig at den er konstruert for å unngå at purkene kan angripe den som ønsker å gå inn eller ut av automaten [33,82,83].

10. DÅRLIG LUFT GIR HELSEPROBLEMER

Griser i intensiv produksjon er spesielt utsatt for luftveislidelser. Lungene er veldig sensitive, delvis fordi de grunnet avl er små i forhold til kroppen. Dessuten svekkes de av å konstant puste inn luft forurenset av avføring og støv.

Luftbårne smittestoffer, støv og høye ammoniakknivåer er ikke uvanlig [45]. I Norge har næringens helsekontroll bidratt til å utrydde noen smittsomme lungelidelser, for eksempel mykoplasma som gir lungebetennelse. De siste årene har det likevel vært økende forekomst av luftveislidelser. Større besetninger med høy dyretetthet og mangelfull ventilasjon er trolig hovedårsaker.

Risikoen for sykdom øker med stress og kan for eksempel ved at grisene blandes og omgrupperes. Brysthinne- og hjertesekkbetennelse blir stadig mer utbredt, og lungebetennelse er forholdsvis vanlig [84]. Ifølge en studie av den danske Fødevarestyrelsen er den dårlige lufta trolig hovedårsak til at det er vanskelig å bli kvitt MRSA i infiserte besetninger, siden bakterien kan bindes opp i støvpartikler og lignende [85].

Høy dyretetthet og dårlig ventilasjon kan gi usunt inneklime.
Foto: Dyrevernalliansen.

11. MULIG Å LA GRISEN KOMME UTENDØRS

I Norge lever nesten all gris hele sine liv innendørs. Å gi grisene tilgang til utearealer har et stort velferdspotensial, fordi det gir tilgang til frisk luft, dagslys og gjerne bedre mulighet til å uttrykke naturlig atferd.

Utehold medfører gjerne større og mer berikede arealer sammenlignet med ren innendørsproduksjon [86]. Erfaringer viser at det er fullt mulig å holde gris utendørs selv innenfor de økonomiske rammene til norsk konvensjonell svineproduksjon. En måte å gjøre dette på er å holde gris utendørs i innhengninger med tilgang på hytter.

Et norsk forsøksprosjekt med slaktegris i innhengninger med 5–6 m² per gris har vært svært vellykket. Produksjonsresultatene viste seg å være overraskende konkurransedyktige. Det ble rapportert om bedre dyrevelferd, lav dødelighet, god helsestatus og ingen antydning til halebiting. De lave investeringskostnadene bidro til svært god totaløkonomi [87].

Et annet alternativ er å forbinde de tradisjonelle innendørs grisebingene til en utendørs lufttegård, slik at dyrene fritt kan bevege seg inn og ut. Slik drift er mulig både for smågris- og slaktegrisprodusenter og er utbredt i flere europeiske land, særlig i økologisk griseproduksjon [88]. I Norge er denne driftsformen relativt ny og lite utbredt, men det er mulig å få kjøpt standardhus med en slik løsning [89].

Selv om hold av gris utendørs er positivt for dyrevelferden, kan produksjonsformen innebære utfordringer relatert til smitte og parasitter [90,91]. Gode driftsrutiner og relevant kompetanse vil derfor være av stor betydning.

Griser trives med å være utendørs, også vinterstid.
Foto: Iselin Linstad Hauge

Grisen har behov for å utforske og rote med trynet i bakken, etter noe spiselig. Foto: Iselin Linstad Hauge

KILDER

For hele dokumentet

- Forskrift 18. februar 2003 nr 175 om hold av svin.
- Council Directive 2008/120/EC laying down minimum standards for the protection of pigs (EUs svinedirektiv).
- Lov 19. juni 2009 nr 97 om dyrevelferd (dyrevelferdsloven).

- [1] Animalia, *Kjøttets tilstand 2016*, URL: animalia.no, Rapport, 2016.
- [2] Statistisk sentralbyrå, "Jordbruksbedrifter med husdyr per 1. januar, etter husdyrslag", tabell 03688, URL: ssb.no, hentet 26. mars 2017.
- [3] Statistisk sentralbyrå, "Husdyr per 1. januar, etter husdyrslag (F)", tabell 03791, URL: ssb.no, hentet 26. mars 2017.
- [4] Budsjettnemda for jordbruket, "Totalkalkylen, post 070L", URL: nilf.no, hentet 26. mars 2017. (Beregning korrigeret for ny tellemetode f.o.m. 2002.)
- [5] Forskrift 1. april 2004 nr 611 om regulering av svine- og fjørfeproduksjonen.
- [6] Lov 16. januar 2004 nr 5 om regulering av svine- og fjørfeproduksjonen.
- [7] Schjerve, A., "Norsk fôrforbruk og tilvekst i særklasse", *Svin* 4, 22-23, 2014.
- [8] Svin, "Spania og Danmark billigst i EU", *Svin* 1, 36-37, 2016.
- [9] Eik-Nes, O., "Hvordan styrker vi konkurransekraften?", *Svin* 2, 10, 2016.
- [10] Mjelva, J.K., *Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer: Rapport for 2015*, Landbruksdirektoratet, Rapport 12, 2016.
- [11] Agriculture and Horticulture Development Board Pork, "Pig production", URL: pork.ahdb.org.uk, hentet 30. mars 2017, udatert.
- [12] Landbruksdirektoratet, *Råvarer brukt i norsk produksjon av kraftfôr til husdyr 2016 (tonn)*, Notat, 21. februar 2017.
- [13] Mittenzwei, K., *TTIP, jordbruk og matindustri*, Rapport, NIBIO, 2016.
- [14] Mittenzwei, K., Personlig kommunikasjon, 4. april 2017.
- [15] Prestegaard, S., *Støtteordninger i norsk svineproduksjon*, Notat til Dyrevernalliansen, NIBIO, 22. juni 2016.
- [16] Prestegaard, S., "Jordbruksavtalen", i: Hegrenes, A., Mittenzwei, K. og Prestegard, S., *Norsk jordbrukspolitik - handlingsrom i endring*, Fagbokforlaget, 2016.
- [17] Innst. 251 S (2016-2017) Innstilling fra nærings-komiteen om Endring og utvikling - En fremtidsrettet jordbruksproduksjon.
- [18] Schjerve, A. (Norsvin), "Norsk fôrforbruk og tilvekst på topp", *Svin* 3, 22, 2017.
- [19] Ranberg, I. (Norsvin), Epost til Dyrevernalliansen, 1. september 2016.
- [20] Norsvin, Ingris årsstatistikk-rapporter utgitt i perioden 2001-2017.
- [21] Gundersen, H., "Grynt og kos i grisebingen", *Morgenbladet*, URL: morgenbladet.no, publisert 3. februar 2017.
- [22] Norsvin og Animalia, *Ingris årsstatistikk 2016*, Rapport 2017.
- [23] Karlsen, M., *Duroc som selvstendig farrase til slaktegrisen. En sammenligning av Landsvin, Durocrasen og Duroc som en fremtidig rase*, Universitetet for Miljø- og biovitenskap, Masteroppgave, 2011.
- [24] Intervju med Grindflek, E. (Norsvin), "Svineaktige gode gener", URL: forskning.no, publisert 10. oktober 2011.
- [25] EFSA Panel on Animal Health and Welfare (AHAW), *Scientific Opinion on the use of animal-based measures to assess welfare in pigs*, EFSA Journal 10(1), 2012.
- [26] Baustad, B., og Stenklev, E., "Bogsår hos purker: Hvorfor er tilstanden forverret på tross av økt innsats?", *Svin* 8, 18-19, 2010.
- [27] van Essen, G., *Cardiovascular Proportionality of Modern Pigs - Are we breaking the allometric scaling laws?*, PhD thesis, Erasmus Medical Center, Rotterdam, 2017.
- [28] Stalder, K., Karriker, L., and Johnsen, N., "Sow Management and Maximising Longevity", URL: thepigsite.com, publisert 18. mai 2011.
- [29] Norsvin, *Strategiplan 2014-2018*, 2014.
- [30] Udnes, L., "Tar imot 600 grisunger på én uke", NRK, URL: nrk.no, publisert 26. november 2013.
- [31] Bondevennen, "600 på Gris i 16", URL: bondevennen.no, publisert 16. november 2016.
- [32] Rutherford, K.M.D., Baxter, E.M., D'Eath, R.B., Turner, S.P., Arnott, G., Roehe, R., Ask, B., Sandøe, P., Moustsen, V.A., Thorup, F., Edwards, S.A., Berg, P. and Lawrence, A.B., "The welfare implications of large litter size in the domestic pig 1: biological factors", *Animal Welfare*, 23, 199-216, 2013.
- [33] EFSA, *Animal health and welfare aspects of different housing and husbandry systems for adult breeding boars, pregnant, farrowing sows and unweaned piglets*, Scientific Opinion of the Panel on Animal Health and Welfare, *The EFSA Journal* 572, 1-13, 2007.
- [34] Mattilsynet, Tilsynsrapport med varsel om vedtak etter tilsyn med svinehold og dyretransport (saksnr. 2017/068613) datert 21. mars 2017. https://www.dropbox.com/s/h9a2i5ler5v2hxd/svin%2C%20varsel%20om%20overtredelsesgebyr%20pga%20transport%20purke%20bogs%20A5r%20grad%204%20PP%20med%20bilder_MT%2017.PDF?dl=0
- [35] Norsvin, Årsberetning 2015, 2016.
- [36] Schjerve, A. (Norsvin), Epost til Dyrevernalliansen 18. oktober 2016.
- [37] Rosvold, E. M., Kielland, C., Ocepek, M., Framstad, T., Fredriksen, B., Andersen-Ranberg, I., Næss, G. and Andersen, I. L., "Management routines influencing piglet survival in loose-housed sow herds", *Livestock Science* 196, 1-6, 2017.
- [38] Kielland, C., Ocepek, M., Rosvold, E. M. and Andersen, I. L., "Management, purkeegenskaper og fysisk miljø - hva betyr mest for spedgristapet i 2016?", Foredrag på Gris i '16, 18. november 2016.
- [39] Andersen, I.L. (NMBU), "Løsgående purker - fødebingeutforming og spedgristap - Er regelverket godt nok?", Foredrag på FFL og NFR Seminar om dyrevelferd , 9. november 2011.
- [40] Jääskeläinen, T, *The connection between on-farm assessed welfare (A-index) and production parameters of the sows*, Master thesis, University of Helsinki, 2010.
- [41] Wågbø, O., *Større fødebinger til purker - økonomisk utslag*, Notat 17, NILF, 2008.
- [42] Norges Forskningsråd, "Bedre fødebinger kan redde smågriser", URL: forskningsradet.no, publisert 18. mars 2011.
- [43] Norsvin, "Hvordan oppnå store kull med høy overlevelse", URL: geno.no, Foredrag på Husdyrtreff, 5. februar 2015.
- [44] Juul Pedersen, L., "Neonatal piglet mortality in relation to sow farrowing environment", Proceedings of the International conference on pig welfare: Improving pig welfare - what are the ways forward?, 30 April 2015.
- [45] Hulsén, J. and Scheepens, K., *Pig Signals*, Roodbont Publishers 2006.
- [46] Engeland, S., Valheim, M., Bergsjø, B., Mejdell, C. og Grøndahl, A. M., "Leddbetennelse hos spedgris - resultater fra et pilotprosjekt", *Svin* 4, 22-23, 2010.

- [47] Formo, J. (Felleskjøpet Agri SA), "Smågrisproduksjon: - Ei god mor trenger fortsatt hjelp", Svin 9, 24-25, 2015.
- [48] Mysen, E., "30 avvente og 2,5 i forforbruk", Svin 1, 18-19, 2015.
- [49] Mælumsæter, T., "31,6 avvente - ny norsk Ingrisrekord", Svin 6, 11-13, 2016.
- [50] Mysen, "Flere føringer og større smågrisoføring", Svin 2, 16-17, 2016.
- [51] Mejdell, C. og Lund, V., *Velferdsspørsmål i svineholdet*, Rapport 12, Veterinærinstituttet, 2007.
- [52] Nafstad, O. (Animalia), "Spørreundersøkelse blant produsenter om erfaring med og holdning til Improvac", Foredrag på Gris i '16, 18. november 2016.
- [53] Fredriksen, B., Hexeberg C., Dahl E. og Nafstad O., *Utpørvning av råneluktvaksinerings av gris i Norge*, Rapport, Animalia, 2011.
- [54] Allison, J.R., "A comparison of mortality (animal withdrawal) rates in male fattening pigs reared using either physical castration or vaccination with Improvac as the method to reduce boar taint", Proceedings of the 21st IPVS Congress, 18-21 July 2010.
- [55] Dyrevernalliansen, "Hvordan kastreres grisunger, katter og hunder?", URL: dyrevern.no, publisert 30. januar 2015.
- [56] CASTRUM Consortium, *Pig castration: methods of anaesthesia and analgesia for all pigs and other alternatives for pigs used in traditional products*, Report, EU Commission, 2017.
- [57] Arbeidsgruppe fra kjøttnæringen, *Alternativer til kirurgisk kastrering av hanngris*, Rapport til Landbruks- og matdepartementet, 28. januar 2015.
- [58] Animalia, "Aldri vært slaktet så mange griser i Norge!", URL: animalia.no, hentet 4. februar 2017 (udatert).
- [59] Jordbruksverket, "Ersättning för kastrering av grisar", URL: jordbruksverket.se, publisert 18. september 2012.
- [60] Animalia, *Halebiting*, URL: animalia.no, Brosjyre, (udatert).
- [61] Hexeberg, C., Gulliksen, S. og Naadland, S., "På slakteriet: Utvidet sjukdomsregistrering - nyttig for produsenten", Svin 6, 28-29, 2016.
- [62] Stenklev, E.M. og Janczak, A., "Halebiting - akutte og forebyggende tiltak", Foredrag på Gris i '16, 18. november 2016.
- [63] Guy, J., Meads, Z., Shiel, R. and Edwards, S., "The effect of combining different environmental enrichment materials on enrichment use by growing pigs", Applied Animal Behaviour Science 144, 102-107, 2013.
- [64] Mattilsynet, Møte i interregionalt fagforum dyrevelferd 4. februar. 2016, Referat, 2016.
- [65] Mattilsynet, *Brannsikring i svinehold - Nasjonalt tilsynsprosjekt 2015*, URL: mattilsynet.no, Rapport, 25. februar 2016.
- [66] Jørgensen, A. og Fredriksen, B. (Animalia), "Helse og velferd i nye hus", Svin 7, 24-25, 2013.
- [67] EFSA Panel on Animal Health and Welfare, *Scientific opinion concerning a multifactorial approach on the use of animal and non-animal based measures to assess the welfare of pigs*, URL: efsa.europa.eu, EFSA Journal 12(5), 2014.
- [68] Marchant-Forde, J., "Welfare of dry sows", in: Marchant-Forde, J. (ed.), *The welfare of pigs*, Springer, 2009.
- [69] Munsterhjelm, C. et al., "Application of the Welfare Quality® animal welfare assessment system in Finnish pig production, part II: Associations between animal-based and environmental measures of welfare", Animal Welfare 24, 161-172, 2015.
- [70] Skadsem, T. og Oropeza, A. (Fiskå Mølle), "Optimal klauv- og beinohelse i intensiv produksjon hos slaktegris og purker- hva kan management, miljø og fôr bidra med?", Foredrag på Gris i '16, 18. november 2016.
- [71] Bos, E., Maes, D., van Riet, M., Millet, S., Ampe, B., Janssens, G. and Tuytens, F., "Lameness and claw lesions in group housed sows: effect of rubber-topped floors", Proceedings of the Benelux ISAE conference, 15 September 2015.
- [72] Fredriksen, B., "Bogsår og halebiting, forebygging og behandling", Paper, konferansen Gris i '13, 14.-15. november 2013.
- [73] Mattilsynet, "Avvik fra regelverket i hver fjerde purkebesetning i Hedmark og Oppland", URL: mattilsynet.no, 22. januar 2015.
- [74] Animalia, *Bogsår hos purker - undersøkelse ved norske slakterier høsten 2013*, Rapport, URL: animalia.no, 2014.
- [75] Norsvin, "Gummimatter i fødebingen", URL: svineportalen.no, publisert 13. august 2013.
- [76] Fredriksen, B. (Helsetjenesten for svin), "Fokus på grovfôr til gris", Norsk Veterinærtidsskrift 8, 123, 2011.
- [77] Fredriksen, B., Stenklev, E. og Kjelvik, O., "Forebygging av bogsår", Svin 2, 30-31, 2012.
- [78] Veterinærinstituttet, "Magesår", URL: vetinst.no, 16. juli 2014.
- [79] Fredriksen, B., Stenklev, E. M., Benan, O. og Skadsem, T., *Magesår hos purker - en kartleggingsundersøkelse ved tre norske slakterier*, Rapport, Animalia og Nortura, 2012.
- [80] Thingnes, S. L. (Norsvin), "Magesår en krevende utfordring", Svin 6, 30-31, 2016.
- [81] Nielsen, E.K. og Jørgensen, L., "En tredjedel slagtesvin har maveforandringer" Dansk Svin 12, 34-35, 2011.
- [82] Mælumsæter, T., "Transponder, tørrfôr og total løsdrift", Svin 4, 33-34, 2016.
- [83] Chapinal, N., J.L. Ruiz de la Torre, J., Cerisuelo, A., Gasa, J., Baucells, M., Coma, J., Vidal, A. and Manteca, X., "Evaluation of welfare and productivity in pregnant sows kept in stalls or in 2 different group housing systems", Journal of Veterinary Behavior 5, 82-93, 2010.
- [84] Gulliksen, S.M. (Animalia), "Grisefine lunger - ny forskning", Svin 2, 32-33, 2017.
- [85] Christensen, A., "MRSA-griser kan bli kvitt bakterien i frisk luft", Nationen, URL: nationen.no, publisert 1. mars 2017.
- [86] Edwards, S.A., "Product quality attributes associated with outdoor pig production", Livestock Production Science 94, 5-14, 2005.
- [87] Mælumsæter, T., "Mye billigere enn å bygge - 80 prosent lavere kapital-kostnader", Svin 3, 11-13, 2014.
- [88] Serup, T. og Eriksen, S., *Robuste racer i økologisk sohold*, Rapport, Udviklingscenter for Husdyr på Friland og Videncenteret for Landbrug Økologi, 2013.
- [89] Viggan, S., "Norges første grisehotell", Østlendingen.no, publisert 31. oktober, 2011.
- [90] Eide, S., "Økt smitterisiko for utegriser", Bondebladet (papirutgave), 27. november 2016.
- [91] Gjefsen, T. (Bioforsk), "Forebygging og behandling av sjukdom", URL: agropub.no, 3. Publisert november 2011.

SVINEKJØTTMERKER I NORGE

- Sammenligning av dyrevelferd

	Minstestandard vanlig svineproduksjon (f.eks. Nordfjord, Gilde, First Price)	Gilde Edelgris	Smak forskjellen	Gla'gris med krøll på halen	Jacobs utvalgte	Fjellgris	Grøstadgris
							
Rase	Bruk av intensive raser gir stor kullstørrelse, som er problematisk.	Krysninger av intensive raser.	Krysninger av intensive raser.	Krysninger av intensive raser.	Krysninger av intensive raser.	Krysninger av intensive raser.	Krysninger av intensive raser.
Liggekomfort og fødebinge for purke	Forskriftskrav er tett gulv med kun litt strø. Før fødsel skal det gis redemateriale.	Kun minstekrav, i fjøs.	Kun minstekrav, i fjøs.	Kun minstekrav, i fjøs.	Kun minstekrav, i fjøs.	Kun minstekrav, i fjøs.	Purker går utendørs og føder i hytter, med halmunderlag.
Avvenningsalder	Forskriftskrav er minst 4 uker, og landsgj.snitt er 4 uker og 5 dager.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	5 uker.	Kun minstekrav.	7 uker.
Kirurgisk kastrering	De aller fleste kastreres. Et bedre alternativ er vaksine mot rånelukt.	Kirurgisk kastrering.	Kirurgisk kastrering.	Kirurgisk kastrering.	Kirurgisk kastrering.	Kirurgisk kastrering.	Kirurgisk kastrering.
Areal gris (>100 kg)	0,8 m ² fritt areal.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	1 m ² fritt areal.	>100 m ² .	>200 m ² .
Luftkvalitet	CO ₂ <1500 ppm, NH ₃ <10 ppm. I fjøsene er det støv og dårlig luft.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Uteluft for slaktegrisene, resten er i fjøs.	Uteluft.
Grovfôr	Forskriftskrav om at purker og råner skal få daglig tildeling av grovfôr, evt halm.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Grovfôr, ikke kun halm, til griser i alle aldre.	Kun minstekrav for foreldredyr. Slaktegriser får tildelt grovfôr.	Grovfôr, ikke kun halm, til griser i alle aldre.
Rotemateriale	Alle skal få "tilstrekkelig mengde". Forskriftskrav tillater at rotematerialet gis kun i form av f.eks. flis eller avispapir.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav for foreldredyr. Slaktegrisene har fri tilgang til jord og røtter.	Fri tilgang til jord og røtter.
Sysselsetting utenom rotemateriale	Ingen krav.	Nei.	Nei.	Nei.	Kun minstekrav for foreldredyr. Noen leker til slaktegris.	Kun minstekrav for foreldredyr. Slaktegris er på fjellbeite.	Utegang på jorder, for griser i alle aldre.
Utemuligheter	Ingen krav.	Nei.	Nei.	Nei.	Nei.	Ja, for slaktegrisene.	Ja.
Transport til slakteri	Griser kan blandes sammen med ukjente. Transporttid maks 8-11 timer.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Kun minstekrav.	Sammenblanding skjer. Maks 1 time.	Ingen sammenblanding. Maks 2 timer.	Ingen sammenblanding. Maks 8 timer. Dobbelt så stort areal.
Slakteri	Landets fabrikkslakterier. Bedøvelse med CO ₂ -gass.	Fabrikkslaktning: CO ₂ -gass.	Fabrikkslaktning: CO ₂ -gass.	Fabrikkslaktning: CO ₂ -gass.	Fabrikkslaktning: CO ₂ -gass.	Fabrikkslaktning: CO ₂ -gass.	Fabrikkslaktning: CO ₂ -gass.
Vår vurdering	Forskriftens minstekrav og bruk av intensive raser medfører alvorlige problemer. Halm er ikke godt nok som grovfôr. Sammenblanding ved transport/slaktning innebærer mye stress og risiko for skader.	Ingen spesielle krav utover minstekrav.	Ingen spesielle krav utover minstekrav.	Ingen spesielle krav utover minstekrav.	Positivt med noen få tilleggskrav og kort transport.	Godt levestandard for slaktegrisene. Uheldig med vanlig fabrikkslaktning og at det kun er minstekrav for foreldredyr og for kastrering.	Godt levestandard for dyr i alle aldre. Uheldig med kastrering, føding i hytter utendørs og vanlig fabrikkslaktning. Positivt med ekstra transportkrav.

HVA SKAL TIL FOR Å FÅ SEKS PÅ TERNINGEN I TABELLEN?

Å få seks på terningen skal kunne være realistisk å oppnå for kommersiell produksjon. Forbedringsområde for alle merkene er at det bør brukes mindre intensiv rase med mindre kullstørrelse og at dyra slipper å bli kirurgisk kastrert.

Tabellen angir **minimumstandard** for det enkelte merket. Det betyr at alle gårder som leverer til det aktuelle merket minimum tilfredsstillende kravene nevnt i tabellen. Opplysningene i tabellen er kun basert på informasjon Dyrevernalliansen har mottatt fra produsentene. Vi har ikke selv vært på gårdene for å kontrollere hvorvidt det stemmer.

TILLEGGSINFORMASJON OM PUNKTENE:

Rase:

Slaktegrisen er som regel en krysning mellom rasene Norsk Landsvin, Yorkshire og Duroc. Norsk Landsvin og Yorkshire er såkalt høyttytende og intensive raser. Hvis mordyr er Duroc eller Hampshire, vil velferden være bedre fordi kullstørrelsen blir betydelig mindre. Det er positivt for både mor og spedgriser. Durocs brune hud gjør at den tåler sola og dermed utedrift bedre.

Avvenningsalder:

Grisen er biologisk tilpasset til å gradvis skilles fra mor fra rundt 5 uker til 17 ukers alder. Det er positivt å få være lengre sammen med mor enn minstekravet på 4 uker, da dette fremmer trygghet og forebygger mobbing og sykdom. I Ingris-databasen, der 64,8 % av landets avlspurker er registrert, er gjennomsnittlig avvenningsalder i 2015 oppgitt å være 4 uker og 5,1 dager.

Kastrering:

Kirurgisk kastrering av hanngriser gjøres for å unngå rånesmak og -lukt på kjøttet. Smågrisene kastreres når de er 1-2 uker gamle. Inngrepet er svært stressende, medfører smerte og gir høyere risiko for helseproblemer i etterkant. Ved bruk av vaksinen Improvac kunne grisene vært spart for lidelsen ved kirurgisk kastrering. Cirka 5 % av landets hanngriser får i stedet denne vaksinen.

Liggekomfort og fødebinge for purke:

For di rasene får store kullstørrelser, kreves det kontinuerlig tilsyn for å redde svake spedgriser fra å dø. Slikt tilsyn er betydelig enklere å gjennomføre i fjøs, sammenlignet med hytter utendørs. Det er også bedre temperatur for en nyfødt spedgris innendørs i bing, og varmekabler i gulvet anbefales. I fjøs har purkenes binger typisk kun et tynt strølag. Smertefulle liggesår er et vanlig problem. Mer komfortabelt underlag er gummimatter eller dypstrø. I utendørs hytter er underlaget dypstrø.

Areal:

Slaktegrisene går i grupper, med økende arealkrav jo mer grisen veier. For gris over 100 kg er arealkravet kun 0,8 m². Det gir lite rom for aktivitet, og øker risikoen for halebiting og sosialt stress.

Luftkvalitet:

Den høye dyretettheten og mangelfull ventilasjon innebærer at det er mye støv og dårlig luft i norske fjøs. Ifølge forskriftens retningslinjer kan gasskonsentrasjonene være ganske høye (CO₂ <1500, maks 3000 ppm, NH₃ <10, maks 20 ppm). Luftveislidelser er utbredt. Dusj-/støvbindingsanlegg kan bedre luftkvaliteten.

Grovfôr:

Alle griser får kraftfôr, som er et konsentrert energifôr med lite fiber. Grovfôr gis evt i tillegg, og er påbudt til purker og råner, som jo kun får en begrenset mengde kraftfôr. Imidlertid har alle griser – også smågris og slaktegris – godt av å få grovfôr, fordi det gir økt metthetsfølelse, gir bedre utløp for adferdsbehov og minsker risiko for magesår. Grovfôr er fiberrikt fôr, som høy eller surfôr.

I forskriftens er halm definert som grovfôr, selv om halm ikke har ernæringsverdi og er mindre egnet for å fremme god helse.

Rotemateriale:

Griser har et sterkt behov for tilbringe mesteparten av dagen med å utforske og rote med trynet i det den finner på bakken, på leting etter mat. Ifølge forskriften skal dette behovet tilfredstilles ved å dele ut såkalt "rotemateriale", som minimum kan være i form av flis eller avispapir. Det beste er rotemateriale med ernæringsverdi, f.eks. grovfôr og røtter, og at det er av variert kvalitet.

Annen sysselsetting:

Griser har et stort utforsknings- og aktivitetsbehov, som vanskelig lar seg tilfredstille i en betongbinge. Det kan hjelpe å dele ut leker, men de bør da være av et formlbart materiale – f.eks. trekubber eller halmtau. Det forebygger halebiting, slåssing og mobbing mellom grisene.

Utemuligheter:

I vanlig svineproduksjon er grisene innendørs. I økologisk drift er minimumskravet tilgang til betongveranda, der det skal deles ut rotmateriale. Frilandgris holdes på dyrket mark eller utmark.

Transport til slakteri:

Transport er et stort stressmoment for grisen. Spesielt pålossingen er en belastning. Dersom grisen blandes med ukjente griser på liten plass, er det det stor sannsynlighet for slåssing og skader.

Slakteri:

Dyrevelferdsmessig er den beste slaktemetoden å kunne avlives i sitt eget hjemmemiljø, vha mobilt slakteri. I Norge bedøves alle griser før avlaving, med strømtang/-klave eller gass. Mobilslagt AS bruker strøm som bedøvelsesmetode. En del små slakterier brukes også strøm, mens alle store fabrikk-slakteriene har gassfeller med gruppevis inn driving. Ved gassing kan man utnytte grisenes flokkinstinkt, slik at de går inn i bedøvningsboksen uten noen form for hard tvang. Bruk av strøm på slakteri innebærer mer stress pga enkeltvis frem driving til bedøving. Gassing er derfor et bedre alternativ, men det er et problem at CO₂-gassen gir grisene kvelningsfølelser før de blir bevisstløse.

AKTUELLE KILDER:

Dyrevernalliansen, *Avl i norsk svineproduksjon*, Fagnotat, desember 2016.

Sørensen, J. og Pedersen, L., *Status, årsager og udfordringer i forhold til løsning af forhøjet dødelighed hos økologiske pattegrise*, DCA-rapport, Aarhus universitet, 2013.

Tolo, E. (Animalia), "CO₂-bedøving av gris", *Go'mørning* 5, 34-35, 2009.

Dyrevernalliansen

Ingen dyr fortjener å lide for penger, uvitenhet eller tradisjoner.

Dyrevernalliansen hjelper dyrene som trenger det aller mest, i intensivt landbruk, pelsindustrien og dyreforsøk.

Copyright:
© Dyrevernalliansen 2017

ISBN 978-82-690520-2-2

Utgiver:
Dyrevernalliansen

Rapportens navn:
Dyrevelferd i norsk svinproduksjon
– problemer og anbefalte tiltak

Utgiversted og dato:
Oslo, juni 2017

Ansvarlig redaktør:
Marianne Kulø

Foto forside:
Ihne Pedersen

Kontakt:
Dyrevernalliansen
Brenneriveien 7
0182 Oslo

www.dyrevern.no

Telefon: 22 20 16 50
Epost: kontor@dyrevern.no

Kontonr.: 0537 34 87378
Org.nr.: 983 482 392

